

Minulosť a budúcnosť naturalizovanej epistemológie

MARTIN NUHLÍČEK, Katedra filozofie a dejín filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava, Slovenská republika

NUHLÍČEK, M.: Past and Future of Naturalized Epistemology
FILOZOFIA, 79, 2024, No 2, pp. 212 – 221

The subject of the essay is a metaepistemological reflection of the internal development of naturalistic epistemology. It focuses on the shifts and contrasts between Quine's original project of naturalization and recent versions of naturalistic approaches in epistemology. Selected assumptions and consequences of naturalistic thinking are identified and a possibility of future relations between empirical and philosophical aspects of epistemology is suggested.

Keywords: naturalized epistemology – W. V. O. Quine – metaepistemology – cognitive science

Úvod

Quinova idea naturalizácie spôsobila na poli epistemológie skutočnú revolúciu. „Karteziánsky sen“ o nájdení istých základov v našom poznaní, vyvedených zo zmyslových dát a apriórnych princípov, posielala Quine na večný odpočinok. Vysvetľuje, že taký cieľ je iluzórny, a dejiny jeho napĺňania sú preto tristné. Ak chceme skúmať ľudské poznanie, musíme ísť na to inak. Namiesto fiktívnej filozofickej rekonštrukcie poznania sa treba pozerať na jeho reálnu konštrukciu, čiže na vznik poznatkov od podráždenia zmyslových receptorov až po verbalizované vyjadrenia našich teórií. Potrebujeme na to tiež zmenu v prístupe: prestať filozoficky špekulovať a presunúť pozornosť na empirické vedy, ktoré nám o týchto procesoch vedia poskytnúť množstvo užitočných informácií. Quine v tomto smere radí na prvé miesto psychologické výskumy – „Prečo sa neuchýliť k prostriedkom psychológie?“ (Quine 1969, 75) – a priamo indikuje transformáciu filozofickej epistemológie na kapitolu empirickej psychológie. Navrhovaný prerod epistemológie nemôže byť výraznejší. Majú sa skončiť časy filozofovania „z kresla“; poznanie treba skúmať pomocou metód vedy. Na jednej strane sa zaznamenávajú „vstupy“, teda prichádzajúce sensorické dáta, na druhej strane sa vykážu „výstupy“ v podobe slovne udávaných opisov sveta a nová

epistemológia bude študovať ich vzájomné vzťahy a závislosti. Filozofi si teda viac nevystačia s tradičným mudrovaním, ale budú musieť nadobudnúť expertízu v nových oblastiach. Naturalizovaná epistemológia navyše nielen využíva prostriedky vedy, ale sama hodlá patriť medzi vedecké disciplíny. Znamená to koniec filozofického výskumu poznania? Ďalší vývin naturalizmu ukázal, že takto jednoducho otázka rozhodne nestojí.

Premeny naturalizmu

Pionierom naturalizovanej epistemológie bol W. V. O. Quine. Hoci sa proti nemu objavili rôzne výčitky, z ktorých mnohé sú diskutované dodnes, faktom ostáva, že naturalizmus je v súčasnosti široko akceptovaný a tvorí „mainstream“ analytickej epistemológie. Aktuálne prebiehajú isté spory o detailoch realizácie tohto programu, no jeho základná idea je všeobecne akceptovaná. Pritom pôvodné Quinove požiadavky boli splnené nanajvýš len sčasti. Dokonca existujú debaty o tom, či sa vôbec dá celá epistemológia naturalizovať tak, ako to zamýšľal Quine. Slovom, z epistemológie sa nestala bezo zvyšku empirická psychológia a dnes sotva nájdeme niekoho, kto by obhajoval naturalistický obrat v tak radikálnej podobe ako Quine. Ale istá miera naturalizácie, čiže posunu k prírodovednej optike pri skúmaní poznania, a prihliadanie či priame využívanie niektorých vedeckých postupov sa berie ako samozrejmosť, a predstavuje súčasný disciplinárny štandard. Tradičný aprioristický prístup na spôsob Descarta prakticky vymizol, respektíve aj na oblasť apriórneho poznávania sa nahliada cez prizmu naturalizácie. Objavila sa empirická „experimentálna“ odnož filozofie. Štúdium psychologických aspektov poznávania bolo prenechané kognitívnym vedám. V tomto Quine poznačil epistemológiu ako málokto iný. Dnes sú však najčastejšie také naturalistické koncepcie, ktoré boli inšpirované a formované Quinovým prístupom, no dokonale nevyhovujú všetkým jeho pôvodným predstavám. Obyčajne ide o pozície, ktoré deklarujú istý posun k prírodovedným metódam, pojmom a poznatkom, no bez ambície, aby bola epistemológia na ne celkom zredukovaná. Teda nikto nejde tak ďaleko ako Quine, ale mnohí súhlasia, že sa vydal správnym smerom.

Ak by sme mali charakterizovať súčasnú naturalistickú epistemológiu, mohli by sme jej pripísať nasledujúce znaky. Po prvé, za naturalistickú sa označuje celá paleta epistemologických pozícií, medzi ktorými nachádzame rôznorodé odlišnosti. Teda nejde o jednu, dobre definovanú doktrínu, ale je to skôr spoločný termín pre celý súbor prístupov, ktoré spochybňujú tradičnú epistemológiu a obhajujú relevantnosť empirických zistení pre epistemologické teórie. Nedá sa hovoriť ani o jednotnom programe naturalizácie, keďže existujú

rozdielne pohľady na potrebu a možnosti naturalizácie jednotlivých aspektov epistemológie. Po druhé, spájajúcim faktorom naturalistických prístupov je mienka, že v otázkach poznania by malo existovať užšie prepojenie medzi filozofickým skúmaním a prírodnými vedami. V pozadí tohto názoru rezonuje Quinova myšlienka, že epistemológia nestojí „pred“ alebo „nad“ vedou, ale má byť s vedou spojená. Cieľom je preto navrhnúť taký model epistemológie, v ktorom bude hrať veda silnejšiu, pozitívnu úlohu pri formovaní jej výsledkov. S tým súvisí oslabenie filozofického prístupu „z kresla“ a prenikanie empirických prvkov do epistemologickej metodológie. Toto približovanie sa k vede je niekedy doplnené o perspektívu, že tradičná filozofia v porovnaní s vedami zostáva. Prírodné vedy priniesli teórie, ktoré nám umožnili porozumieť komplikovaným javom vo svete okolo nás, úspešne ich predpovedať, a tak zvýšiť kontrolu nad prostredím a našimi životmi. O filozofii sa to však celkom nedá povedať. Naturalizácia sa potom dá vnímať ako snaha priblížiť filozofiu k úspešnosti prírodných vied (pozri napríklad Gubelman 2019, 1 – 3). A po tretie, prevláda obrovská diverzita v tom, ako by sa táto naturalizácia mala konkrétne vykonať. Jedni diskutujú, či to znamená používať empirické metódy, prihliadať na prírodovedné štúdie, alebo nebudaj celý epistemologický diskurz previesť do vedeckého pojmoslovía. Ďalší sa rozchádzajú v tom, do akej miery treba epistemológiu naturalizovať, najmä ak ide o niektoré jej problematické časti, ako sú normativita či pojmová analýza. A napokon nie je zhoda ani v tom, ktoré vedy sú vôbec relevantné pre skúmanie poznania. Rôzne návrhy siahajú od psychológie a kognitívnych vied, cez etológiu a evolučnú teóriu, až po kultúrne štúdiá.

Predsa možno identifikovať jednu vedu, ktorá sa v predstavách naturalistov objavuje najčastejšie. V súlade s Quinovou ideou ide predovšetkým o empirickú psychológiu, ktorá má vraj najlepší potenciál na objektívne preskúmanie procesov, ktoré prebiehajú v ľudskom kognitívnom aparáte. Otázka miery naturalizácie sa niekedy priamo stavia ako otázka prenikania psychologických prvkov do filozofickej epistemológie. H. Kornblith v známej formulácii vysvetľuje naturalizáciu pomocou tézy, že epistemologické otázky by mali byť nahradené psychologickými otázkami. Nazýva ju „nahradzujúca téza“ a rozdiely medzi naturalistami vysvetľuje ako odlišnosti v miere, do akej túto tézu prijímajú (Kornblith 1994, 3 – 4). Silní naturalisti (ako Quine) požadujú úplnú náhradu filozofie psychológiou, slabí naturalisti dúfajú skôr v istú „deľbu práce“. Druhý, opatrnejší pohľad je v súčasnosti frekventovanejší. Motivovaný je najmä niektorými nevyriešenými otázkami naturalizácie, na ktoré sa doposiaľ

nenášla uspokojivá odpoveď. Najčastejšie ide o rozličné konceptuálne a meta-epistemologické určenia, ktoré nie sú v priamej závislosti s empirickými dátami. Tieto faktory vedú viacerých autorov k tomu, aby celkom neopúšťali tradičný filozofický pohľad na epistemológiu. Neschopnosť naturalistického prístupu vyrovnáť sa s takýmito otázkami „zvnútra“ používajú ako argument proti silnej naturalizácii v Quinovom zmysle a favorizujú skôr slabšie, menej radikálne varianty. Vplyvným príkladom je kooperatívny naturalizmus od A. Goldmana (Goldman 1986), ktorý sa snaží o kompetenčnú demarkáciu medzi tradičnou a naturalistickou epistemológiou. Trvá na tom, že nie všetky aspekty poznania sa dajú vysvetliť prostriedkami vedy. Porozumieť pojmu poznania, či rozlíšiť racionálne metódy jeho nadobúdania sa podľa neho nedá bez zapojenia filozofického, apriórneho spôsobu uvažovania. Predpokladá pritom istú kooperáciu, teda vzájomné posilňovanie psychologickéj a filozofickej perspektívy pri spoločnom vysvetľovaní poznania. Tento metodologický optimizmus (na ktorý sú kooperatívne modely odkázané) označuje Kornblith ako „ihriskový psychologizmus“. Jeho zástancovia totiž očakávajú, že výsledky filozofických a empirických skúmaní sa nakoniec nejakou stretnú na tom istom „ihrisku“ (Kornblith 1994, 10 – 11).

S rôznou mierou naturalizácie epistemológie je spojená aj naturalizácia jazyka, v ktorom sú epistemologické tvrdenia vyjadrené. Radikálnejší naturalisti sa snažia eliminovať tradičné evaluatívne termíny, ako sú zdôvodnenie, oprávnenie či istota. Nahradíť ich má artikulácia epistemických tvrdení v deskriptívnych pojmoch, ako napríklad príčinnosť, podmienenosť, pravdepodobnosť atď. Stojí za tým presvedčenie, že epistemické fakty sú prírodné fakty ako ktorékoľvek iné. Preto sa sústreďujú na fyzikálno-kauzálne opisy interakcií medzi aktérmi poznania a ich prostredím, v kontraste s tradičným filozofickým prístupom, ktorý sa zameriaval skôr na evidenčné vzťahy medzi propozíciami, ktoré tvoria obsah presvedčení subjektu. Umiernenejší naturalisti väčšinou nezdediajú takéto eliminačné chůtky. Epistemickým pojmom priznávajú určitú svojbytnosť, a buď sa pokúšajú o ich aspoň čiastočné vysvetlenie pomocou prirodovednej terminológie, alebo ich vyčleňujú mimo oblasť, ktorá môže byť naturalizovaná (to robí kooperatívny model). Dá sa tak povedať, že viac i menej radikálni naturalisti sa zhodujú v základnej predstave toho, čo znamená naturalizácia. V tomto smere je pôvodný Quinov odkaz stále živý. Výraznejšie sa však rozchádzajú v názore na to, nakoľko ju možno vykonať s celou epistemológiou, prípadne, ktoré jej časti tomuto zámeru unikajú. Cez túto optiku je možné interpretovať rozdiely, ktoré sa objavujú pri charakterizovaní samotnej naturalistickej epistemológie. Ak jedni tvrdia, že epistemológia má byť viac formovaná

výsledkami empirických vied, ale druhí požadujú jej celkovú premenu na empirickú vedu; ak jedni hovoria, že epistemické vlastnosti sú redukovateľné na prírodné vlastnosti, ale druhí to odmietajú v prípade normatívnych kvalít; ak jedni navrhujú spoluprácu medzi empirickými a apriórnymi prístupmi, ale druhí považujú apriorizmus za historicky prekonaný, tak vo všetkých prípadoch ide len o to, koľko z toho, čo sme boli zvyknutí nazývať filozofickou epistemológiou, treba odovzdať do rúk vedy.

Odkiaľ sa vôbec vzala myšlienka, že práve veda má byť nástupkyňou filozofovania o poznaní? Pre odpoveď sa treba pozrieť na fundamentálnejšie Quinove východiská, ktoré z väčšej časti preberá celá naturalistická tradícia. Za najpodstatnejšiu črtu možno pokladať odmietnutie tzv. prvej filozofie. Quine odmietol logickú či metodologickú nadradenosť filozofie nad vedou; filozofia nemá prostriedky (a priznajme si, ani moc) na to, aby predpisovala metodické a konceptuálne rámce vedeckého bádania. Ako píše Kornblith, kým Descartes hľadal epistemologickú teóriu, ktorá by postavila vedu raz a navždy na správne základy, storočia po Descartovi ukázali, že vede sa vodilo veľmi dobre aj bez takých základov. A dodáva, že v tomto bode dejín je to skôr filozofia, ktorá by potrebovala správne základy, aby prinášala výsledky, ktoré odolajú testu času (Kornblith 2007, 41). Argument o potrebe naturalizovaného prístupu má teda dve vrstvy: po prvé, filozofia, ktorá chcela „od stola“ určiť kritériá pravého poznania, to nedokázala dobre urobiť, a po druhé, máme tu vedu, ktorá sa neporovnateľným spôsobom osvedčila, čo sa týka rozsahu, hĺbky a úspešnosti poznatkov. Opustenie myšlienky nadradenej filozofickej perspektívy dáva naturalistom za úlohu špecifikovať nejaký nový modus, v ktorom by prebiehalo skúmanie ľudského poznania, a ten nachádzajú najmä v spojitosti s vedou. Dokonca by sa dalo povedať, že epistemológiu vidia ako neschopnú pracovať z inej ako vedeckej perspektívy, pretože žiadnu inú perspektívu nepripúšťajú. Pokiaľ vedu a jej postupy stotožňujú s poznávaním ako takým, tak je pochopiteľné, že akékoľvek bádanie, vrátane epistemologického, musí byť vedecky formované. Situácia epistemologického naturalistu sa tak podobá Neurathovej lodi: ak neexistuje prvá filozofia, tak jedinou možnosťou je hľadať si svoje miesto vnútri metód a teórií vedy. Pregnantne to vyjadruje S. Verhaegh pomocou tézy: Byť naturalistom znamená pracovať „zvnútra“ (Verhaegh 2018, 55). Všetky skúmania sa začínajú uprostred konkrétneho existujúceho stavu a nie na nejakej neutrálnej pozícii. Tak isto jazyk, teórie a metódy, ktoré pri tom používame, sú vždy súčasťou konkrétneho zdedeného systému. Tieto prvky vieme reflektovať a prípadne aj modifikovať, no len zvnútra vedy a pomocou jej vlastných postupov. Pokúšať sa o to zvonka je rovnako nezmyselné, ako

chcieť sa najprv naučiť plávať a až potom vstúpiť do vody. Naturalizmus sa teda dá vyjadriť aj ako pozícia, ktorá odmieta ambície prvej filozofie a je odhodlaná inšpirovať sa úspechmi prírodných vied. Otázka, ako ďaleko by sa dalo (a malo) v tomto programe zájsť, je dodnes spoločným menovateľom rôznych (meta)epistemologických diskusií.

Vyhliadky naturalizmu

Od 90. rokov 20. storočia utíchajú priame debaty o tom, či epistemológiu naturalizovať alebo nie. Autori sa namiesto toho začínajú venovať detailom možnej naturalizácie jednotlivých epistemologických oblastí, prinajmenšom v zmysle ich reformovania vo svetle empirických dát. Epistemológia začína lepšie rozpoznávať dôležitosť prírodovedných poznatkov. Empirický aspekt, o ktorého preferenciu ide naturalizmu, je dobre etablovaný napríklad vo filozofii mysle. Filozofi sa snažia porozumieť rozličným fenoménom vedomia a myslenia s využitím najlepších vedeckých teórií. Neznamená to hneď redukciu filozofie na neurovedu, ale neprihliadanie na vedecké zistenia v danej oblasti by zaručene viedlo k vecne neadekvátnym vysvetleniam. Podobne aj pri skúmaní poznávania by bolo krátkozraké obchádzať zistenia pochádzajúce z kognitívnych vied, psychológie či etológie. Takýto posun pozornosti si však vyžaduje aj nové kompetencie zo strany filozofov. V dávnejších diskusiách sa objavoval (kuriózný) argument, že naturalistické smerovanie nemôže byť správne, pretože potom epistemológia stratí zrozumiteľnosť pre filozofov, ktorým chýba vedecká expertíza (napríklad Fumerton 1994, 333). Dnes sa táto úvaha používa skôr ako výzva pre filozofiu, aby sa zbližovala s vedeckými odvetviami, ktorých výsledky môžu byť relevantné pre skúmanie predmetov epistemologického záujmu. Zrejme nie je nutné, aby filozofi zasadli do lavíc prírodovedeckých fakúlt, ale panuje zhoda v tom, že ich empirický tréning by mal byť širší než v minulosti.

Väčšina naturalistov zotrúva v presvedčení, že spomínané zmeny v epistemológii umožnia nielen lepšie opísať procesy ľudského poznávania, ale pomôžu aj tomu, aby sme dokázali vylepšovať korpus našich presvedčení. Na tento „melioratívny“ aspekt dávala značný dôraz tradičná epistemológia. Naturalisti ho nepopierajú, ale modifikujú jeho parametre. Vzdávajú sa filozofických nárokov na univerzálne kritériá správneho poznania a na poznávajúcich ľudí častejšie nahliadajú ako na situované bytosti, limitované aktuálnymi schopnosťami a prostredím. Tento naturalistický obraz poznávajúceho subjektu zachováva tradičnú predstavu, že („melioratívnym“) cieľom epistemológie je maximalizovať pravdu a minimalizovať omyl. Ide o cieľ, ktorý riadil

tvorbu epistemologických kritérií od čias Descartových *Meditácií*, kedy bola explicitne sformulovaná otázka, ako medzi našimi presvedčeniami zahliadnuť pravdu. Naturalisti používajú prírodovedecký jazyk a sústreďujú sa na rozbor reálnych kognitívnych praktík, no stále to robia aj preto, aby dokázali určiť, ktoré z nich lepšie vystihujú svet, a teda sú bližšie k pravde. V prípade poznávania ťažko uvažovať o nejakom inom ciele. Mohli by sme preferovať presvedčenia, ktoré nám prinášajú sociálny zisk alebo psychologické uspokojenie, potom by sme však nemali na zreteli pravé epistemologické motívy. A hoci sa výber pravdy ako konečného cieľa dlho prijímal ako samozrejмый a ďalej nezdôvodniteľný, rozmach naturalizmu otvoril nové perspektívy, z ktorých je možné diskutovať, prečo práve pravda hrá epistemologický prím. Objavili sa úvahy vedené najmä z biologických a evolučno-teoretických pozícií. Klasický darvinistický argument hovorí, že výsledky našich kognitívnych procesov musia byť prevažne pravdivé, pretože inak by sme až do súčasnosti neprešli prirodzeným výberom. Viacerí autori túto myšlienku ďalej rozvíjajú. P. Gregory vysvetľuje, že cieľ nášho teoretizovania je diktovaný našou povahou organizmov, ktoré interagujú so svetom okolo seba. „Mať pravdu“ je tak systematicky viazané na prežitie človeka ako individua a druhu (Gregory 2008, 95 – 96). Kornblith ide na vec viac pragmaticky, keď ľudí chápe ako bytosti, ktoré majú rôzne želania, potreby a záujmy. Je pre nás (občas až životne) dôležité ich úspešne naplňať. Pri tom nám však môžu pomôcť len správne fungujúce kognitívne systémy – teda také, ktoré smerujú k pravde (Kornblith 2002, kap. 5). Tieto úvahy hlbšie zdôvodňujú naturalistické odmietnutie univerzalizmu. V premenlivom a vyvíjajúcom sa prírodnom svete nemôžeme funkčné metódy poznávania raz a navždy stanoviť apriórnymi princípmi, ale musíme počítať s ich zmenami v závislosti od toho, ako postupuje naše porozumenie svetu i nám samým.

Ostáva nám nedoriešená otázka, či si naturalizovaná epistemológia môže udržať status autonómnej (filozofickej) disciplíny. Na jednej strane, epistemológia prestáva byť autonómna v tom zmysle, že by tvorila od vied nezávislú „prvú filozofiu“. Naturalizácia ju radí na roveň s inými vedami. Na druhej strane sa zdá, že ani filozofický prístup (zatiaľ) nemôžeme úplne opustiť. Vedy zrejme nedokážu vyriešiť všetky problémy, ktoré nás v tejto oblasti zaujímajú. Najmä otázky o evidencii, normativite a hodnotách zostávajú stabilne na epistemologickej scéne aj pri všetkých jej vnútorných premenách. Čo v tomto kontexte znamená, že epistemológia by mala byť autonómna? Niekoľko možností formuluje B. Trybulec (2010, 67). Musí vedieť sama odpovedať na svoje otázky bez pomoci iných disciplín? To neznie príliš plauzibilne. Musí klásť špecifické

otázky, na ktoré nemusí vedieť sama odpovedať? To je takmer absurdné. Prijateľnejšia je azda tretia možnosť: Musí klásť špecifické otázky, na ktoré nedokážu bezo zvyšku odpovedať iné disciplíny. Z tejto perspektívy je v poriadku, že časť epistemologickej agendy preberá empirická psychológia a iné kognitívne vedy. Autonómia epistemológie závisí od toho, či ostávajú nejaké otázky, ktoré tieto vedy nedokážu plnohodnotne prebrať pod svoje krídla. Kandidátmi by mohli byť vyššie menované nedeskriptívne, evaluatívne otázky. Opäť narážame na rozdiely medzi radikálnou a umiernenou verziou naturalizmu. Zatiaľ čo radikáli majú tendenciu akýkoľvek „zvyšok“ neprevediteľný na vedy eliminovať ako nepodstatný, miernejší naturalisti mu priznávajú istú váhu, ktorá sa nedá bez ujmy prehodiť na plecia vedy. Otázka miery naturalizácie je vždy tiež otázkou toho, koľko z tradičnej epistemológie treba odhodiť. Trybulec preferuje v tomto smere zdržanlivosť a zachovanie aj pôvodného filozofického rozmeru epistemológie. Optimisticky si predstavuje vzájomne obohacujúcu spoluprácu, keď filozofi budú prihliadať na vedecké zistenia a psychológovia si nechajú poradiť od filozofie, ktoré smery výskumu by mali sledovať (Trybulec 2010, 67 – 68). Či je takáto harmónia na spôsob Kornblithovho „ihriskového psychologizmu“ možná, nateraz nie je jasné. No ak by bola možná, znamenala by dve veci. Po prvé, otupenie snáh o radikálnu naturalizáciu epistemológie a favorizovanie skôr kooperatívnych modelov. A po druhé, zvýšený tlak na prírodovednú expertízu filozofov, aby mohli s prírodovedou úspešne kooperovať. Faktom je, že obe tendencie sú v súčasnej epistemológii viditeľné.

Záver

Ak v dejinách naozaj prebieha postupné odčleňovanie sa vedeckých disciplín od filozofie, tak možno sme svedkami tohto procesu v prípade epistemológie, ktorá sa nám pred očami mení na druh kognitívnej vedy. Quine upriamil pohľad filozofov na možnosť vytvoriť z epistemológie vedu, no tiež na to musela „dozrieť doba“, najmä čo sa týka rozvoja psychologických a kognitívnych skúmaní. Dnes je jasné, že tieto skúmania majú čo povedať k problémom poznania a stávajú sa relevantnými teoretickými zdrojmi. No nie je to jednoduchý proces; tradícia kladie odpor a neexistuje jednota v názore, čo z nej by mohlo a malo tvoriť súčasť novej vedy. Mnohí nechcú prísť o filozofické otázky, ktoré sa nedajú dobre riešiť vedeckými prostriedkami. Skúsme si teda predstaviť budúcnosť, ktorá by mohla uspokojiť jednu aj druhú stranu sporu. Ak sa aj problematika poznania odčlení od filozofie a nadobudne charakter samostatnej empirickej disciplíny, tak filozofia ešte nemusí zúfať. Môže pre-

vziať rolu filozofickej reflexie tejto novej disciplíny, podobne, ako máme filozofiu fyziky, filozofiu biológie alebo filozofiu medicíny. Samotná disciplína nemusí byť touto reflexiou dotknutá v tom zmysle, že by sa filozofia miešala do jej výskumov. Tak ako v iných prípadoch, filozofia skôr vytvorí priestor, v ktorom bude uvažovať o jej pojmovom, ideologickom a hodnotovom pozadí. Tradičná karteziánska epistemológia sa tak mohla rozpadnúť na empirickú časť a reflexívnu, filozofickú časť. Nebol by to neobvyklý vývoj, ktorý by navyše každému ponechával to, v čom má najlepšie kompetencie. Vedecký prístup k poznaniu by sa mohol naplno realizovať, a zároveň filozofia by neprišla o typické evaluatívne otázky. Vyžadovalo by si to však opustenie predstavy, že deskriptívna a evaluatívna časť tvoria dva aspekty jednej a tej istej epistemológie. Teda problém možno nestojí tak, či epistemológiu naturalizovať alebo nie – jej podstatné časti sú už dávno naturalizované – ale ako nanovo vymedziť pole, v ktorom bude pre túto novú epistemológiu relevantný filozofický pohľad.

Literatúra

- FUMERTON, R. (1994): Skepticism and Naturalistic Epistemology. *Midwest Studies in Philosophy*, 19 (1), 321 – 340. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-4975.1994.tb00292.x>
- GOLDMAN, A. I. (1986): *Epistemology and Cognition*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- GREGORY, P. A. (2008): *Quine's Naturalism: Language, Theory and the Knowing Subject*. London and New York: Continuum.
- GUBELMAN, R. (2019): *A Science-Based Critique of Epistemological Naturalism in Quine's Tradition*. Basingstoke: Springer.
- KORNBLITH, H. (1994): What Is Naturalistic Epistemology? In: Kornblith, H. (ed.): *Naturalizing Epistemology*. 2nd Edition. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1 – 14.
- KORNBLITH, H. (2002): *Knowledge and Its Place in Nature*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- KORNBLITH, H. (2007): The Naturalistic Project in Epistemology: Where Do We Go from Here? In: Mi, Ch. – Chen, R.-L. (eds.): *Naturalized Epistemology and Philosophy of Science*. Amsterdam and New York: Rodopi, 39 – 59.
- QUINE, W. V. O. (1969): Epistemology Naturalized. In: *Ontological Relativity and Other Essays*. New York: Columbia University Press, 69 – 90.
- TRYBULEC, B. (2010): Status of Naturalistic Epistemology: Problem of Autonomy. In: Miłkowski, M. – Talmont-Kaminski, K. (eds.): *Beyond Description: Naturalism and Normativity*. London: College Publications, 60 – 71.

VERHAEGH, S. (2018): *Working from Within. The Nature and Development of Quine's Naturalism*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0397.

Martin Nuhliček
Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a dejín filozofie
Gondova 2
811 02 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: martin.nuhlicek@uniba.sk
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7570-5318>